

ընդ երկար տարիներ՝ այս բաղմամբ, բնան սրբավայրը լինէր տեղի շերմեւումնդն աղօթից 'ի պատիւ և 'ի փառս միոյն Աստուծոյ, ընդ հովանաւորութեամբ երկնից Թաւադնայի Պաշտպան — Տիրամօր Մարիամու կուսին:

Պարտք կը համարիմ՝ աստ՝ մեծաւ շնորհակալութեամբ յիշել զանուն մեծարգոյ Նիկոլայ Մուրզաքեչի (հանգուցելոյ 16 հոկտ. 1883) փոխսնախադահի Օտեկայի կայսերական հնախոյզ ընկերութեան. զի նորա առաջարկութեամբ ձեռք զարնուած է բարի գործիս. գտնուեցան և ինքնայորդոր նուիրատուք, որովք գլխաւորեցաւ գործս: Թոճարակամ՝ նուիրատուաց մէջ առաջին տեղին գրաւած է իրտւամբ Բարձրապատիւ ուսուցիչ Պետրոբուրգի գեղարուեստից ակադեմիային Պ. Ղեւոնդակոռիոյ. զի աւագ խորանին մեծագին պատկերը, որ կը ներկայացնէ զՄայրն Յաւազին՝ նորա ճարտար վրձնոյն արդիւնք է, ձրիաբար նուիրած տաճարիս, հանդերձ փառաւոր շրջանակով, որ մեծ չքեղութիւն կու տայ տաճարիս, և է առարկայ շերմեւումնութեան համընդուն յիշատարաց: Սորամէ վերջը յիշատակութեան արժանաւոր է բարեպաշտիկ Հայկազն Տիկիկն Աննա Չէսմէովիչ (Զամուրճեան) իւր առատաձեռն տուրքերով և յաճախ ուխտագնացութեամբ, որոց հետ՝ 'ի սրտէ շնորհակալութիւն համընդուն ձեռնտուաց և զարդարողաց Սուրբ Տաճարիս *:

Հ. ԲԵՐՈՒՐԵՎ. Վ. ԲՈՒՆԵՆԵՐԱՆ

* Այս հատուածս թարգմանուած է ռուս լեզուէն. որ պարսիկ ձեռք տպուած է 'ի Յէր. Գոսիա (1885), և ինդոլոգ կրնան ստանալ 'ի Սուրաթ, Աստուածամօր տաճարիս մօտ. ռուս լեզուով գրուելուն պատճառը այն եղած է, որ:

պէս զի առհասարակ աճէն ազգէ ուխտաւորաց հետաքրքրութիւնը գոհ լինի, իմանալով այդ բաղմամբ բնան Տաճարին և այժմ Պաշտպան — Աստուածամօր ուխտատեղւոյն ստուգալէպ և մանրամասն պատմութիւնը:

Դ Ր Ո Ւ Ա Փ

Ի ՍՈՒՐԲՆ ՆԻ Ի ՍԻՐԵԼԻ ՆԵՐՍԷՍ ԼԱՄԲՐՈՒՆԱՅԻ

(ՏԵՍ Լուսոր ԽԳ. էջ 351):

Այլ արդ՝ այսնիւթական ստացուածքին բազմազան նկարուց և տառից գեղեցկութենէն՝ վերանայով մտքը 'ի գերանիւթն, այսինքն 'ի հանճար և 'ի հոգի ստացողին՝ դրանչացած կը հիանանք մեր եկեղեցւոյ, դպրութեան և բովանդակ յիշատակաց յաստուածուատ պարգեւեալ գանձին՝ Ներսիսի վրայ, որ յատկապէս ԼԱՄԲՐՈՒՆԱՅԻ կը կոչուի, ինչպէս իր անուանակից հաւեղբայրն՝ ԿԼԱՅԵՑԻ. վեհագոյն զոյգ մը այն երկուսնմատոյց ամբողջաց մէջ բնակող ա. մէն անձերէն. որք թէպէտ և բոլորովին քանդին և աւերին իսկ, այս զոյգ ան.

մահից յիշատակաւ անմոռաց պիտի մընան իրենց անուանքն անդամ՝ պատմութեան էջերուն մէջ: Եւտ Գրիգորեանց և Սահակեանց՝ ելայեցին կաթողիկոսական դահոյն կը հաւասարի իրենց, իսկ Լամբրուանցին իր եպիսկոպոսութեամբ ընթան զամենը կը գերազանցէ, գէթ Կիլիկիոյ հարստութեան եպիսկոպոսաց մէջ. և իրմէ ետքը՝ չկայ հաւասար և կամ իրեն մերձաւոր որ. գուցէ և բովանդակ Հայաստանեայց մէջ իսկ՝ ոչ դը հաւասարի Ներսիսի՝ պարակցութեամբ բաղմամբայի շնորհափայլութեանց և արդեանց՝¹ այնքան կարճատե կենաց սահ.

¹ Իր ընտանեգոյն և խորագոյն ծանօթ ձեռնառն թաւառուր սպասուորը կը համարձակի երգչուհւ յԱստուած, Թէ անկէց վերջը՝ ով ալ

գայ՝ չի կրնար Ներսիսի հաւասարել. և մինչև ցարդ՝ Կարգարանայ ըստն. « Աստուած... Որ ով լինի՝ զերթ զերթ չլինի »:

մանի՝ այսինքն քառասուն և վեց տա-
րուան ընթացից մէջ. ազնուական զար-
մով, վաճառքարուք, մեծ և կանխահաս
հանճարով, եռանդուն հոգւոյ և սրտի
իմաստութեամբ և տեսութեամբ, առ-
տուածարանական և հոգեկեցոյց գի-
տութեամբ, այլ և այլ լեզուաց և ուս-
մանց հմտութեամբ, համոզիչ և քաջ
ճարտասանութեամբ, փափուկ իմաստ-
ներով թէ յերգս և թէ 'ի չարականս, և
գերագոյն յիսուսարուղիս իղձկանով և
փափաղներով 'ի Մեկնութեան Սողմն-
սաց և Պատարագի, ուսկից աւելի ազ-
նուագոյն և աստուածայնագոյն իմաստը
չկան թերևս մեր լեզուին մէջ:— Ասոնց
և այլ բազմազան բարեմասնութեանց
համար շատ պատշաճ էր որ դեռ կեն-
դանութեան ատեն իսկ՝ ինչպէս Յովհան
Անտիոքացի Ոսկիերան մակդիրն և
կայեցիկն՝ Շնորհալի, Լամբրունացիս
ալ կրէր Սիրելի կոչումը և մակդիրը.
զոր չեմ գիտեր՝ թէ ո՞ր աստուածազ-
դեցիկ և կենակից անձն պատշաճեցոյց
և արտասանեց առաջին անգամ. այլ
ով ալ լինի՝ կը փափագիմ որ չմնայ
անվարձ Սատուծոյ և յազգէս. այս ան-
ժանօթ անձին հետ չմնայ անվարձ նաև
կրկնակի գովութեանց արժանաւոր Սա-
մուէլ Սկեռացի վարդապետն, Լամբրու-
նացոյն աշակերտն, որ 1190ին ընդ-
օրինակելով Սողմոսամեկնիչը՝ բուն յիս-
կագիր օրինակէ հեղինակին, հոգեպէս
սրատեսութեամբ կը ծանուցանէ թէ
Ներսէս է և պիտի լինի այր գերազանց,
և գրոց վերջը կը համառօտէ նորա վար-
քը՝ թէ և դեռ կենդանի էր. որպէս
« զի մի մնացէ յառաջել ժամանակին »
» տարակոյս ոտրին քննողի, ո՞վն և կամ
» ուսան և զիարդն » . ինչպէս կ'անգի-
տանամը Մովսիսի Խորենացւոյ, Դաւ-
թի և Նարեկացւոյն . « յաղագս այսօր »
» զսորայս մինչև ցայս՝ որ է կենաց իւ-
» րոց ժամանակ երեսուն և ութ ամ »,
» ցուցաբ համառօտ . և մաղթեմք ֆրիս.

» տոսի՝ տալ զոյն մեզ և երկարու-
» թեամբ ամաց 'ի զլուխ՝ բարի հովուու-
» թեամբ և հանճարեղ այցելութեամբ,
» խնամիչ սուրբ ուխտիս (Սկեռաց) և
» առաջնորդ ժողովոյս : Եւ . . . եթէ այլ
» ինչ 'ի շնորհացն Աստուծոյ պտղա-
» բերէ ծառս մեր՝ անկեալ 'ի գնացս
» ջուրց սուրբ գրոց, մանկագունից ա-
» շակերտաց սորին՝ տացէ Աստուած զօ-
» բութիւն՝ գրչաւ 'ի տառ գրոց ժողովել,
» և զընթացս յառաջատուութեան վարուց
» սորին՝ զկնի եկեղեց գատմել » : —
Շատ փափագելի էր և մեզ կենսագրո-
ղին բաղձանաց կատարումը . այլ յայս
կենսատուին՝ այն սակաւ ընթացքին
մէջ՝ լեցուեր էր Ներսիսի կենաց չափը.
վասն զի այն թուականէն ութ տարի
եսքը հասակին միջօրէին մէջ կատարե-
ցաւ . և այս սակաւամեայ ընթացքին
մէջ այնչափ և այնպէս գործեց և պան-
ծալի յիշատակներ թողուց, որչափ որ
սակաւք գործեցին՝ երկարագոյն կե-
նքը : — Ոչ միայն Սամուէլ, այլ և շա-
տերն ճանչցան 'ի մանկութենէ իսկ իր
գերաստիճան շնորհքները, և « 'ի մահի
» եղեալ բաղմաց, Չի՛նչ կամի լինել
» մանուկս այս, ասէին », ըստ Գրիգո-
րի Սկեռացւոյ՝ որ և էր այր խորատես
կենակից Ներսիսի . որ Սրբոյն մահուը
նէն եօթն տարի վերջը՝ իր ներբողեանն
գրելով կը վկայէր՝ թէ « 'ի մտերմաց
» և 'ի ջերմագունից նախ քան զմեզ՝ առ-
» այս ձեռնարկեալ էր » . և մեր վե-
հագուններէն՝ չենք դոտներ մէկն՝ որ
Ներսիսի պէս յինքն ձգած լինի թէ 'ի
կեսան և թէ 'ի մահու՝ ոչ միայն այլոց
աչքն և սիրտը՝ այլ և գրիչը : Եւ այնքան
ծաւալեր էր իր համբաւն և հռչակը՝
մինչև ինքն իսկ չի տատամսիր առ Լևոն
արքայ զբաժ ջատագովութեան մէջ խոս-
տովանիլ, թէ « Բարեհռչակիմ 'ի Լա-
» տինացւոց եկեղեցիսն և 'ի Հեղինաւ-
» ցւոց և Ասորւոց, և կամ 'ի Հայաս-
» տանս » ¹ :

¹ Գրեթէ Ներսիսի վրայ խորհրդածած օ-
րերս՝ Կաղզկացի Սաշակրաց անցեչ հմուտ մա-
տենագիր ժը այս խաբերս կը գրէր Ներսիսի
վրայ . Ce Prélat est une des grandes figures,

si non la plus considérable, de l'histoire re-
ligieuse des principautés latines d'Orient,
par le rôle qu'il remplit et se faisant, parmi
les Arméniens, le propagateur des doctrines,

Շատ իրաւունք ունէին Ներսիսի պաշն չադողք և սիրարկութ. վասն զի ով արդեօք սորա նման տասն ու վից տարեկան արժանաւորապէս քահանայ օծուել ցաւ, և նոյն տարիքին սկսաւ առաջին անգամ սուրբ Դրոց մեկնութիւն դրել, որ և իւր երկախութեանց մեծագոյն մասն է: — Ո՛րք քսան և երեք տարեկան՝ զրուեցաւ հայր և տեսուչ, այսինքն՝ արքեպիսկոպոս Տարսնի մեծ նահանգին՝ որ և նոյն տարուան (1175) յիշատակագրոց մէջ կը կոչուի Տիեզերական վարդապետ. և յաջորդին (1176) մէջ՝ ՚ի լոյս կ'ածէ իւր անգուգական հովուականը, այսինքն Պատուարդաւնկնիչը, որ ոչ միայն իր զրաւոր դործոց զլուխ և նախագաւ է, այլ թերևս առ հասարակ մեր հայերէն դպրութեան՝ նոյն սեռի գրուածոց մէջ. ուսկից ոչ շատ հեռի կը գտնուի ըստ այլ տիւտութեան առաստաբան և ներանձնական Սաղմուսմեկնիչը, գրեալ իր կենաց 26—8 տարիներուն մէջ (1178—1180). զորձ կատարելագոյն հասակի, մեծ փորձոյ և հոգեկրութեան. զոր այլապէք չէր կրնար ըլլալ իր ծերունի վանականը Սամուէլ, բայց եթէ վատահանալով յետ Աստուծոյ՝ « յանհաս » դիտութիւնն և յիմաստութիւնն իւր: — Ո՛վ իրեն պէս (նոյն տարիներուն մէջ) կրցաւ հիւսել և արտասանել

Փրկչին Համբարձման և Հոգւոյն Սրբոյ Գալստեան հրաշլի ճառերը. և Հռովմայի Հայաստանեայց եկեղեցւոյ Հարց համադումար ժողովրին (1179) մէջ հռչակապանձ Առնեաբանոյնքիւնը. որք են այլ հրաշակերտ իր զրաւոր գործոյ, և անսուտ փաստ ոչ միայն քաջարուեստ հռետորութեան, այլ և անարուեստ՝ մանաւանդ թէ գերարուեստ՝ աստուածային շնորհաց, որով լցեալ՝ ժողովրին Հարց երիտասարդագոյնը լինելով՝ ծերունեաց և հնազունից լեզու և առաջնորդ էր, ինչպէս նաև վերջը՝ այլ շատ դէպքերու մէջ: — Միտք որքան քննեն՝ այնքան ալ կ'ապշին նորա գործոց բազմութեան վրայ. որոց կենդանի վերայք կան յիմնաթիւ մեծ և փոքր գրութիւնք. յորոց ոմանք գրեալ հեղինակ օրէն, իսկ այլք թարգմանութեամբ ՚ի յոյն, լատին և յասորի լեզուաց. թող սրբազան գրոց ընդօրինակութիւնքը, կամ՝ գրոց լուսանցից մէջ գտնուած ծառօթութիւնքը և լուծմունքը, յորոց զոմանս մեծք ևս տեսեր ենք. լուսանցից մէջ գտնուածներէն զատ նաև իր ձեռքով գրած պատճենը՝:

Շնորհալոյն կենաց արեգակն խոնարհելէն վերջը՝ որ էր ԺԲ դարու առաջին զրիչը՝ ԺԲԻ կէսը կը պայծառաւոր մեր լամբրունացին. ՚ի քերդողութեան՝ անհաւասար առաջնոյն, ՚ի հռե-

institutions, coutumes et idées importées en Syrie par les Francs, en même temps qu'il travaillait, de tout son pouvoir, à amener l'union des diverses Églises d'Orient. Devenu, à vingt-trois ans, archevêque de Tarsus, sa charité et sa tolérance en firent le médiateur entre les diverses Églises Orientales: Grecs, Latins, Syriens écoutèrent sa parole avec avidité, et tous lui témoignèrent, non moins que ses compatriotes, la plus vive admiration, ainsi qu'un profond respect; et, par allusion au siège qu'il occupait, l'avaient surnommé le Nouveau Saint Poul. Une Lettre adressée par lui au roi Léon II nous est parvenue; c'est un des documents les plus curieux et les plus propres à bien faire juger la situation religieuse des Arméniens en face des Francs, en même temps que la rénovation religieuse, sociale et politique qui s'opérait, parmi eux, sous l'influence de ces derniers. —

E. REY, Les Colonies Franques en Syrie. (1883), page 85.

1 Այս տեսակներու թուին մէջ են՝ Ս. Եփրեմի Մէնա-Յիւ համաբարձաւ աւետարանաց, ամբողջ ձեռագիր լամբրունացւոյ, յամի 1195: — Պաբարկոյ կիւրդի և Ս. Դիմիթրիոս Արեւագոյնոյ շարի մը ճառ Անուսի, և ուրիշ գրքը ո՛ր ալ անշուշտ իր ձեռագիրն: Իսրիզու մեծ գրասան մէջ կը պահուի յունարէն նոր Ատակարան, մը որոյ գիմնից երեսն՝ Ներսէս հայրէնիք գրեր է: որոյ մէջ կը գտնուի այս յիշատակարանս: « Ներսէս անհաւասար եպիսկոպոս Տարսնի, սիրով վասն ասկաւոր ՚ի սուրբ մատեանս. զոր ծերացեալ » գտի ըստ շիւղեանացոյ, և նորոգեցի ըստ Հայր աւոյց. շնորհի աղաւթից լինիմ՝ ՚ի վայելողաց գործանք »: Այս գրութեանց հնագոյնն՝ Կիւրդի գրիչն է՝ որ լուսանցից մէջ ծանոթութիւններ ունի. գրուեր է յամին, 1175, յաջորդ (անսյեջ 90) երեսին մէջ ներկայացուած օրինակաւ և ձեռով:

տորութեան գերազանց, ինչպէս նաև
աստուածաբանական տեսութեամբ,
լեզուական հմտութեամբ և այլ շատ բա-
րեմանութեամբ, որք եթէ 'ի մի գու-
մարենը' կարծեմ թէ կը գերազանցե-
քան զամէն ծանօթ Հայ երևելի անձին-
քքն. ընդ գրաւորին՝ նկատելով զնա և
'ի գործնականն, կը գտնենք զինքն ա-
մենահաս ամենուրեք, 'ի չէնս և յանա-
պատս, 'ի վանս և 'ի մայրաքաղաքս.
վաղերէ և վարժարաններէ, յեկեղե-

ցեաց և յարքունեաց միապէս ընտրեալ
և կոչեցեալ յայլ և այլ տեսութիւնս,
'ի թագաւորէն և 'ի կաթողիկոսաց Գրի-
գորեանց. մերթ կը նկատենք զնա առ
ինքնակալն Ալամանաց, և առ արքայ-
ազունս և առ եպիսկոպոսունս Արեւ-
մտեայց՝ որք եկեր էին յազատութիւն
Երուսաղեմի. մերթ 'ի գուռն արեւելեան
կայսեր՝ 'ի Բիւզանդիոն, և մերթ յԱն-
տիոք առ Բրինձն փռանկաց. և իւրա-
քանչիւր ազգին իր լեզուով խօսելով.

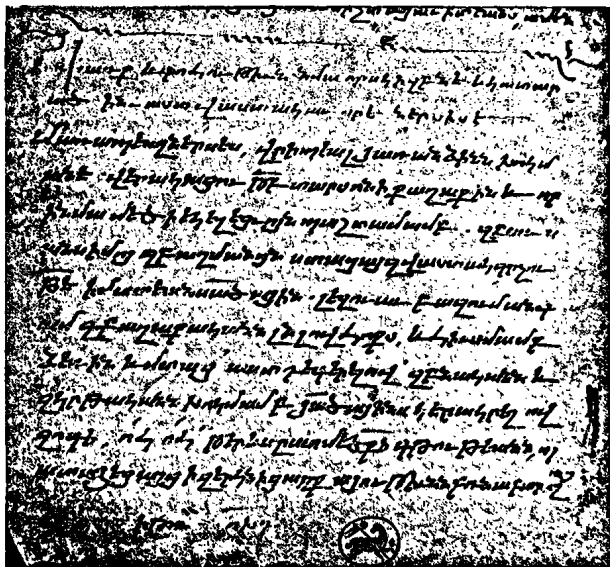
Ճառաստան ճառարանս
Ի մութ քամի մարտի տարւոյ յունիս, և առ-
ի թո՛ւ՝ որք անարտեցաւ հիմնէ առ առաջ գիրագրա-
րապետաց՝ զորեմէն Երսեմէ տորոպ և ամառ ժառանգանա
սիրի՝ ի վարժութեան ի մաստեցս զայլ լեզուաց և լեզուաբան
բանաստեղծաց և զտրեմի կիւրճէ քննութիւնս տաղաւթա-
հաստայ՝ և գրտադրութեան մեծի եկեալ ի Հայրենի աշխ-
արհա միջակէն տուտան Համբէն ի ձեռնէ պաշտաստականք
Եղբարմեր յաղակեմա՝ և ձեռամբ խնայաւարտեցաւ ի
գնոււն և մի ճոտեալ տարին ահի՝ ընդդայտ
գտանեա և զաւագատարան արեւանդեղեցայ

և երբեմն կ'երթայ 'ի Հռովմայ (1189),
երբեմն յերուսաղեմ՝ կը ճանապարհ-
հորդէ (1179), թերեւ բաց յուխտէ՝
կարեւոր գործի համար. թող իր ունե-
ցած պարապմունքը Հայոց, Յունաց, Աս-
րաց և փռանկաց վանքերուն մէջ, որք
լեռնի իշխանութեան տակն էին, Սև լե-
րին, Անտիոքայ սահմանին և Հայոց ծո-
վածոցի վանքերն. յորոց՝ ա որպէս գոր-
ծաւոր մեղու, (կ'ըսէ յիշատակագիր

» մի), 'ի բազում ծաղկանց զբլրապա-
» տիկ և զանազան ժողովեաց զբարեաց
» նախանձ, յամենայն նախնեաց սըր,
» բոցն գերազարդից . . . իբրու երկրորդ
» շաքի 'ի յետին ժամանակս յազգիս
» մերոյ » : — Ո՛ր թողունք Սկևռայ ուխ-
տին, Անապատին և վանաց վերատես-
չութիւնը, զոր հիմներ էին իր նախնի-
քքն, և հայրն և եղբայրն ընդարձակեր
վայելչացուցեր և իրեն յանձներ էին. և

ի վեր քան զամենայն՝ ուր թողունք իրեն
յանձնուած Պօղոսի հայրենեաց մեծ ա-
թոռոյն կառավարութիւնը, որոյ ամէն
տեսողներն կը վկայէին՝ թէ ժառանգեր
է նաև հոգևոր նախանձը. և Սկևռայ
բարձունքներէն՝ ինչպէս սուրբ Սինայի
սենեկէն, և օր ըստ օրէ ինչալ ՚ի ժողով
» քաղաքին Տարսոսի, միևթարէր զնո-

» սին վարդապետական բանիւ, և հան-
» գուցանէր յինքն զամենայն տեսողս
» և զլսողս. ոչ միայն զոր ՚ի Հայոց ժո-
» ղովս, այլ և քրտանգաց ազգ և Յու-
» նաց. իւրաքանչիւր ազգացն կարգաց
» և կրօնից տեղեակ գրով, և յընտրու-
» թիւն՝ հաւանեցուցանող կամ հաւա-
» նեալի՝ վասն զի ինչպէս և ինքն կը վկա-

յեր և կը գրէր՝ ընտրեայն այն և ընտրող,
կը բաղձարանխտիր ամէն ազգ և լեզու
ի մի ձուլել՝ սիրով և հաւատով ՚ի Քրիս-
տոս, և կ'ըսէր. « Է ինձ Հայն որպէս
» զլատինացին, և լատինացին որպէս
» զՀելլենացին, և Հելլենացին որպէս
» զԵգիպտացին, և Եգիպտացին որպէս
» զԱսորին » 2:

Իւր այս տեսակ առանձինն իմաս-

տից բուն իսկագիրն ունինը մեր ձեռքն
գրողմեալ կակուղ թղթի վրայ, յամին
1195, Եփրեմի աւետարանաց մեկնու-
թեան յիշատակարանին մէջ, ուր գրու-
մեր է նաև իր վաւերական կնիքն. զոր
կրնանք կոչել վայելչագոյն գրոյմ՝ սրտին
հեղութեան՝ Գառնն Աստուծոյ. ինչ-
պէս կը տեսնուի հոս ներկայացեալ
պատճենին մէջ:

1 Գրեգոր Սկևռայի, Ներբողն մէջ:

2 Թուղթ առ Լևոն արքայ:

Արդ նկատողական աշօր նայելով ներ-
սիսի մտաւց, ձեռիկն և լեզուիկն՝ ըստ իր
բացատրութեան՝ այնչափ բազմապա-
տիկ և բեղմնաւոր արդատեանց վրայ,
չեմ կրնար չհաւանիլ՝ թէ հեղեալ է՝ ինչ
Հոգւոյն Սրբոյ առանձին ներդրածական
շնորհքն. որոյ փաստ դորձեալ իրմէ կ'առ-
նու՝ իրնախընծայ և նախընտիր երկա-
սիրութեան ուրիշքն Պատարագամեկը
չին վրայ ըսածն, որ թէ և իր ձեռաց և մը-
տաց սպասաւորութեամբ, այլ « ասացաւ »
« ի Հոգւոյն Սրբոյ... » ի ժամանակ կենաց
« մերոց մինչ էի քսանկտրս ամաց, և
« կայի ի լուսթեան և ի միայնութեան »
« ի մէջ լերանցն Տաւրոսի » : Յերաւի
դադար հաճոյական ցօղման շնորհաց
Հոգւոյն Աստուծոյ. աղօթանուէր լուս-
թիւնք և միայնութիւնք. յորս յիսու-
սամերձ Յովնան իսկեանց նման՝ կը տա-
ճարանար և առաքինի կը լինէր՝ հո-
գւոյ և մարմնոյ բոլոր շարժմամբ, անոնց
նման նուիրեալ Յիսուսի գոգցես և ինքն
ի մայրենի արգանդէն : Վասն զի դեռ
յաշխարհ չեկած՝ ծնողքն բարեպաշտօնն
Օշին և շնորհագին Շահանդուխտ՝ խըն-
դերբ էին զինքն ուխտիք և նուիրեր Աս-
տուծոյ. և եթէ յետոյ՝ առ վայր մը գո-
ղանալ ուղեցին յԱստուծոյ՝ հիանալով
միվսիսանման երեսաց կայտաւորութեան
վրայ, որպէս զի այշխարհի փառաց մէջ
փայլեցընեն, յանկարծ հիւանդութիւն
մը գալով, և մանկական երեսաց վրայ
անհրաժեշտ մահը տեսնելով՝ ծնողաց
միտքն սթափեցաւ. բարեպաշտօն մայրն
առաւել մահալլուկ քան զմանկիկն՝ իս-
կոյն կ'ընթանայ յոտս Տիրուհւոյն՝ Սկի-
ւայ վանքը, և վերստին անդրժեղի ուխ-
տիւք՝ յետոյ կը դարձնէ մանկան կի-
սամեռ ողին, և կ'աղբեցընէ մանկան
ապագայ համբաւոյն՝ և արժանեաց ան-
դիւտ կորուստը. անկից վերջը՝ ընդ Աս-
տուած և իւր մայրենի դորովին բաժա-

նելով զմանուկն՝ կը կրթէր և կը մոր-
դէր զինքը՝ սրբակրօն անձանց ձեռքով,
նախ աստուածային՝ և ապա մարդկային
մտաց հրահանգաց մէջ. Աստուծոյ մա-
սը լիւրի Աստուծոյ տալով, և մայրե-
նի մասը՝ անթերի իրեն պահելով. այն-
պէս՝ որ կը թողուր որ գեգերի յաղ-
թանոցս, ի սրբարանս, ի վանս և յանա-
պատս, այլ չէր թողուր՝ որ հեռաւոր
օտարութեամբ բաժնուի իրմէ. թէպէտ
տղայն առաւել աստուածասէր քան ծնո-
ղասէր՝ շատ անգամ դադարադուրի փախ-
չել փորձեց՝ և երթալ լերանց ծածուկա-
պառաժից մէջ՝ վիրաւորեալ ոտքերով
և պատառատուն զգեստներով՝ մինչև
Սրբոյն Գրիգորի գաւառը, տեսնել նո-
րա ճշնութեան տեղիներն, Դարանա-
ղեաց հոչակաւոր և բազմաթիւ վանո-
րայից մէջ. այլ մայրն արթուն՝ ետեւէն
խնդրակներ զրկեց, որ բռնեցին զինքն
և դարձուցին հայրենեաց և սիրոյ սեպ-
հական սահմանին մէջ. և այս ոչ թէ
միայն մանկութեան ժամանակ՝ այլ քա-
հանալութեան և եպիսկոպոսութեան
ատեն ալ. շատ անգամ բռնի յանապատ
կը քայէր զնա երկնային սէրն, իսկ
ընտանեաց գութն կը ստիպէր զինքը ի
տուն և յիկեղեցին Տարսուին, Նոյն իսկ
իր կենաց վերջին տարիներուն մէջ, երբ
արեւելեան Հայոց առաջնորդներէն ու
մանր կը կոտակած էին և կը նախանձէին
իր վրայ՝ և ինքն կը փութար հեռանա-
լու երթալու առ նոսա՝ խօսելու, վիճե-
լու և հաւանեցընելու, կը վախէր՝ չըլլայ
թէ իր գթատ ընտանիքն՝ արգեք լինին
իր ճանապարհորդութեան :

Այսպէս ճշմարտիւ ներսէս Սիրելի
էր թէ Աստուծոյ և թէ մոռցի մարդ-
կան. և որքան կ'առաւելուր ինչա իմա-
նալի սէրը, այնքան զարմանալի և սի-
րելի կը լինէր յաչս տեսողաց. թէ և ին-
քըն կը փափագէր խափանել այս զար-

1 Մանուկն ալ ցրցուց Տիրամօր իր եշխասաւ
գիտութիւնն՝ երբ մտաւ եկեղեցական ստաթիանի
մէջ, Վերստին ման որը ներքողելով զՍ. Աղայն.
ըստ իրասից Ե իւր զանկեալ ի նմանէ որթ՝ ի
« մէջ բիւրաւոր օտեղանց յաստուածատունկ
« սուրբ այս տաճարի » . գարձեալ, « Զնոցոյն

« Սամուէլի եմ ևս ընծայած Մօրս Աստուծոյ,
« ի ծնողաց նուիրած կրկնեցաւ ի պաշտօն տա-
« ճարս անեալ » . և նախաքարոյ չըմամբ կը
հրաւրէր զժողովուրդը լուել զխորհրդածու-
թիւն յաւուրս մեծի, Գիրք ի սեփական և ընտ-
« Ժնի ծառայէ սուրբ և ամենօրհնեալ Առաքի » :

մտցումը՝ այլ չէր կրնար . որովհետեւ ինչպէս անհնարին է ցորեկուան արեւ դական լոյսը խափանել նոյնպէս անկարելի է ծածկել յաստուածուտ արտափայլեալ սէրն և շնորհը . — Միլիժէնիք կրնար առանձին շնորհք մ'ալ կուշէն Լամբրունացոյ՝ Շնորհալոյն և յատուկ գիրկը դուրսին . երբ սա յետ հաշտեցնելու անոր հայրը զՕլին ընդ քաջին թորոսի, եկաւ 'ի Լամբրուն . կամ երբ ընդունեցաւ զինքն տարիներէ վերջը՝ 'ի Հռոմկոյ, զարձեալ 'ի մայրեւնի գրկաց, և քահանայական շնորհին հետ՝ թափեց 'ի նա և իւր հոգւոյն օծու թիւն . նաև յաւազանէ կէքեալ Սմբատ անունը՝ փոխելով 'ի Ներսէս : Այս ի մաստէս հետի չէ և այն հին խորատես գրիչը՝ որ Լուսաւորէն, Ներսիս և Սահակէ վերջը՝ և Կլայեցւոյն վրայ ըսելով թէ « յետ յողովից 'ի վախճան ժամա » նախիս և 'ի վերջին դարու, յանբարի » և 'ի նուազեալ ժամանակս , իբր 'ի » դուռնս ձմերայնոյ՝ 'ի լսնացեալ հուռ » կամ ողկոյզ ինչ՝ վարմանալի փայլ լեաց և երևեցաւ 'ի զարմէ և 'ի ցեղէն ընտրութեան մեծի Լուսաւորին , հաւմամտ առաջնոյն՝ երկրորդ գերամա » քուրն Ներսէս , որ զհայրենին յաջորդեաց գահ և աթոռ հայրապետու թեան 'ի Կլայն Հռոմական , և զամենայն նորոգեաց ըստ նախնի հարցն բարեգարգութեան » ... կը յաւելու և կ'ըսէ . « Որում , 'ի նորին արեան մերձաւութենէ՝ մանաւանդ յաշակերտու » թեան , լուսափայլն բանիւ և մոլորն » վարուք՝ յետ նորա ծագեաց և փայլ լեաց՝ նորին ձեռնաստու եղոր ծննդոյ » որդի՝ սուրբ և երջանիկ հայրն մեր այս Ներսէս . որ ըստ եռանդնոտ բոր » բոքման 'ի սրբագործ հարազատ սէրն , » ըստ Զերեզեոյ Որդւոյ, զՄիրն Լին ու

» նի յատակութիւն մակալոյութեան » : — Այս խօսքերէն պէտք եղք իմաստասիրել որ ըստ կանոնի ըղծից ծնողացն՝ պարզեցաւ Ներսիսի յաստուածուտ, ոչ սովորական՝ այլ սողորմնական հանձար և ընդունակութիւն . և կրնար իսկ վերջնոյս հետ , ինչպէս նաև անոր նման մեր Յովհան Օձնեցւոյն հետ՝ կոչել զինքը՝ « մանուկ սուր և մտավարժ » , որ զեւ իրեն մատաղ հասակէն՝ « յօժա » ռութեամբ իմացաւ տեսանել յաստուածուոյինս և 'ի գերաբունս » . և ոչ միայն իսկոյն կ'ըմբռնէր և կ'ամբարձր իրեն տրուած իմաստներն և ուսմունքն , այլ « ուր որեկանայր զիմաստուն հան » ճարեղ ուսուցայ՝ 'ի մերձակայս և » հեռաւորս, վաղվաղակի անդր հոսա » նէր , զօրէն անօտարթ և իմաստուն » թռչնոյ՝ 'ի վերայ թռչելով մարդաց » հին եւոր կտակարանաց » , և այլն : Եւրանի այն անձանց՝ որք արժանի եղան այնպիսի աշակերտի մը վարժապետ և դաստիարակ լինել . և այս անձինքն են շատ անգամ յիշուած Սաւունէ , և Յովն Նաւենէ , որ պիտի յիշուի , և Ստեփաննոս Յակոբեցի վարդապետն , որոյ բաղձանաց համար գրեց Ներսէս՝ Յովհաննոսն յման Մեկնութիւնը (Էր ընդ եղբարսն) , և իր կանխահաս մտաց առաջին գործերէն մին պէտք է որ լինի . վասն զի ինքզինքը լոկ Ներսէս կը կոչէ , և գորովանօք և շատ պատուով՝ կը խօսի առ դաստիարակն , որ թուի թէ ժամանակին նշանաւոր վարդապետաց և վանահայր մին էր :

Այն ատեն ժի դարը 'ի կէսն հասեր էր : Կիլիկիա՝ թորոսի և Լեոնի իշխանութեան տակն էր , երկիրն հանդարտեր և սահմաններն հաստատեր էին . յանդորութեան կը ծաղիլէին մտաւոր և հոգեւոր հրահանգներն . այն ատեն՝ ըստ եր-

1 « Գիրք պատուականութեանդ՝ միանգամ »
 և երկիցս , Հայր սուրբ , հասա առ իս , փութամ »
 ցուցանող առ 'ի խնդիր քննութեան աստուա »
 ծարան Առաքելոյն Յովհաննոս աղօթից » , և »
 այլն . . . « Որ ամենայնիւ ես շնչարտասէր , և »
 իմաստասէր , մինչ ոչ քորովք բաւականացեալ , »
 այլ և զմեզ ձգեցեր հաւանութեամբս 'ի յան »
 դգնութիւն , ո՛հ հայր պատուական Ստեփանոս .

» զորոյ 'ի գլուխ ամ շնորհն Աստուծոյ՝ զխնն »
 » գրելիս , 'ի ձեռն տառապեալս գործարանի , 'ի »
 » փառս իւր և 'ի վայելս քումք հաւատաց և »
 » շնչարիտ առ Աստուածաբան սիրոյ . . . « Փութ »
 » թացեալ միայն հնազանդութեամբս որդաւ »
 » կանս հպատակութեամբ՝ պատճառ նիւթել »
 « իմաստնոյդ առ 'ի սորին իմաստութիւն բար »
 » ձրանալ » , և այլն :

գողին՝ « զուարթացան (և) բոյսք եւ » կեղեցւոյ, և գեղեցկացան Անապատք » մաքուր կուսութեամբ » . գրեթէ ա- մէն Պարոն՝ ամրոց և մենաստան մի կը կանգնէր . վանքերն ուսման և պայծա- ուրութեան նկատմամբ՝ կը ջանային զմի- մեանս գերազանցել . և յառաջագոյն վանքերու մէջն էր նաև լամբրունեանն Սկեռա . որոյ պատույններն յայտնի են , (յիշեալքն Սամուէլ և Գրիգոր . և Սըր- բոյս քեռորդին՝ Ներսէս , զոր պիտի յի- շենք , և յետոյ՝ Գէորգ , Եսայեայ մեկնի- չըն՝ , և այլք) . յիրաւի մեր Ներսէսն ալ այս վանքերուն մէջ՝ կրնար գտնել մտաց բաւական սնունդ , այլ ոչ յազցուցիչ իր մտաց լայնութեան և բարձրութեան , զոր բովանդակ կենաց մէջ՝ կը ցանկար լեցընել , ուստի ալ ինչէր , թէ՛ յազգայ- նոց և թէ՛ յօտարայ . և առաջինն ան- զամ ինքն բացաւ լատինական լեզուի ուսման ճանապարհը . արդէն 'ի տղա- յութենէ՝ մօրը խնամքով վարժած էր յոյն լեզուի մէջ . և երկու լեզուներէ ալ շատ բան թարգմանեց . և անտա- րակոյս՝ թարգմանածներէն շատ աւելի են կարդացածներն . շատ հաւանական է՝ որ երբայական ¹ և ասորի ² լեզուաց ալ տեղիակ էր . և ահա ասոնք ալ Ներ- սիսի գիտութեան և գերազանցութեան ուրիշ աղբիւր մ'են :

Այլ ասոնցմէ վեր՝ Ներսիսի զարգաց-

ման ներքսագոյն պատճառ և առիթ են առաքինաշնան կրթանք , գերաւարդուր վարը , աղօթասիրութիւն , ճշշումն մար- մնոյ յամենայն դիրութեան , մինչև 'ի կարևոր կերակուրն և 'ի քունն անգամ . յորս՝ առանց բնաւ առաւելաբանու- թեան՝ կրնանք ըսել էր անքուն և ան- սուաղ . և այսպէս՝ կրկնապատկեր և երկարեր է իր կարճատև կենաց ժամա- նակը : վասն զի ըստ վկայութեան ա- կանատեսից , ծառայն՝ որ ամէն օր կը տանէր Ներսիսի կերակուրը՝ և կը դնէր զայն սենեկին պատուհանին մէջ՝ եր- կրորդ օրը ամբողջ կը գտնէր զայն և կամ շատ քիչ պակսած . վասն զի շատ անգամ քիչ մը բանջարով դոհ կը լի- նէր : Եւ ինչպէս որ յունէր մեծահաց սե- ղան , յունէր նաև անկողին . « մինչ զի » ոչ երբեք մեկնեաց զօտս իւր յանկու- » ղինս՝ 'ի տուն կամ 'ի զիշերի . այլ » զցերեկն պարապէր աղօթել , ըն- » թերցման սուրբ գրոց և վարդապե- » տութեան և ամենայն բարի գործոց , » և զգիշերն՝ նստեալ գոլով յաթոռ » ինչ՝ անդ վճարէր ղընոյն պէտսն առ » սակաւ մի , և վաղվադակի զարթու- » ցեալ՝ կանխէր յաղօթս ընթեռ- » նոյր և ուսանէր յիշտ . և գրէր ան- » համգիստ զցայդ և զցերեկ » ³ : Եւ կրնանք ըսել թէ՛ այսպիսի բունազրօս հնարիւք խարեց զմահ . և գէթ տասը

1 ԺԻ Մարգարէից գրոց մեկնութեան մէջ՝ զոր կը տեսնուի թէ գրուածն ասորին տա- րինէն ըրէր է՝ սակալ (գրեթէ 60 անգամ) կը յիշէ նա երբայցի բնագրին զանազանու- թիւնը 'ի հայ թարգմանութեանս . և որովհետև կը տեսնուի թէ ուրիշ մեկնքն է ա- ռած՝ մանաւանդ որ Փոքր-մարգարէից գրոց մեկնքը շատ սակաւաթիւ են , անտարակոյս կը թուի ինձ՝ որ մեր նախնեաց թարգմանու- թիւնը բազմաթիւ է ընդ բուն բնագրին :

2 Օրինագրոց թարգմանութեան յիշատա- կարանին մէջ կը ծանուցանէ՝ որ 1193ին Գրի- գոր Տղայ փնտռելով հայ լեզուով օրինաց գիրք և լքանելով , և պատահեալ անդ ('ի Հռոմ » կայ) յԱսորոց Թեոդոս անուն՝ կիրթ յի- » մաստութեան՝ քահանայ , յայտնեաց Տեոդո- » ղին՝ զոր գլխի առ ինքն այս համառօտ Գա- » ղաբական օրինագրութիւնս . և հրաման » տուեալ ինձ Թեւեթի 'ի հայս » յետ որոյ ապա և 'ի Հեղեկեացոց գրոց ա-

» րարի թարգմանութիւն Մովսիսական օր- » նացոց , և 'ի հոնի և Կոստանդեայ օրինացոց : » և այլն . այս վերջի խօսքերը՝ կրկին կը հաս- » տատեն որ Թեոդոսին չով գտնուածը յունարէն » էր , այլ ասորերէն , ինչպէս նաև մինչև հիմա » կը գտնուի : Երևանք կարծել՝ որ Սեաւ լեռին » վանքերը՝ ուր կար նաև Ասորոց վարդապ. թա- » փառած ժամանակ՝ սովորած լինի Ներսէս ան- » մական լեզուներն , և թերեւ Ս . Հոգւոյն յա- » տուի շնորհքով :

3 Նոյն կենսագրին կ'ըսէ ուրիշ տեղ . և Յա- » մենայն երեկոյի մինչև այրէին նմեմէ՝ գրէր . » և ապա անգէն յաթոռն իւր նստեալ՝ սակաւ » մի նիշէր , և իսկոյն յարուցեալ երթայր յի- » ղեղեցին , ուր սահմանեաց 'ի ներքս պաշտել » զամենայն աղօթս . և զառաջին պաշտման՝ 'ի » մայն պաշտել տայր » : Իր մեռնատուն թա- » շատուր պատաւարն ալ կը յիշէ զՏէրն Ներ- » սէս՝ տալիս խնդիրն :

տարի գողնալով մահու ստուերէն՝ այս-
ինքն քնոյ թմրութենէ՝ գործածեց այն
ժամանակը՝ խոկմանց, աստուածաշունչ
գրոց իմաստից լուծմանց, յորոց մեզի
ժանօթ են տասուերկու Ռեկկոնքիւնք¹։
որոց համար՝ շատ գեղեցիկ կը խորհրդա-
ծէ իր ներքողիչն Գրիգոր, թէ « Զայ-
» լովքն զամենեքումք զանց արարից՝ ի
» վերուստ առ ի նա պարգև շնորհի,
» այս միայն բաւական ի հիացումն ա-
» ծել զլսօղս » . և « եթէ ումք ըզձա-
» լի իցէ անհետազօտելի աստուածային
» խորոցն լինել հասու, զնա ընթերց-
» ցի » :

Այս էր երանելոյն փափաքանաց և
շանից նպատակը, որ ոչ միայն ինքն
հմուտ ըլլայ, այլ և զուրիշներն ալ հրմ-
տացընէ աստուածեղէն գրոց և կար-
գաց վրայ, մանաւանդ զբահանայս և
զվանականս. այս նպատակաւ քահա-
նայից համար գրեց Պատարազաւմեկ-
նիլը, խորհրդաշունչիւնք հաշատոյ և
կարգաց եկեղեցւոյ՝ որ սովորաբար ա-
ռաջին գրոց հետ կը միացընեն, և Մաշ-
տոցի ² մէջ պակաս եղած Օրհնութեան
կանոնները : ի լատին լեզուէ թարգմա-
նեց լատին եկեղեցւոյ կարգաց գիրքը և
Հռովմայ ³ եկեղեցւոյն Դատաստան
և վիճակագրութիւն կամ կարգ հնգե-
ցուն պատրիարքական արուստց, զոր
գրեր էր Նիլոս Դորասպատիւ կոչուածն՝
ԺԱ գարուն վերջերը, և ինքն ի հոյ
թարգմանեց 1179ին : — Իսկ վանակա-
նոց համար հատաքել և պարզել տուաւ
վարք Հարանըր : Թարգմանեց Ս . Գրի-

գոր Պապին Տրամախօսաքիւնքը, Ս .
Բենեդիկտոսի կանոնները, և նոյն վա-
նոց Սաւմանադրաքիւնքը՝ զոր շարա-
գրեր էր Վրնջեր (Պեռանթէ) վարդա-
պետն՝ նոյն կարգէն : Այսպէս մեծ խնամք
և փոյթ ունէր վանականաց կենցաղավա-
րութեան վրայ այս անձն՝ որ ի մանկու-
թենէ կրիկեան միայնութեանց մէջ կը
մնայէր Կիւդնոսի և Ժեռակրի կարկաշա-
հոս փոակաց մօտ, արժանի լինելով
ցանկալի և հազուադիւտ բաղդին այն
դասուն մէջ . ոյսինքն՝ նուիրելու և ուխ-
տելու Աստուծոյ իւր անձին՝ նուիրո-
ղը և ուխտողը, և ըստ մարմնոյ ծնողը՝
հոգևորապէս ծնանելու, և իւր Շահան-
դուխտ մայրը Տալիթա և Շուշան քեր-
ցը հետ՝ ի կուսաստան մացընելու . զու-
գեւելով այսու մերձաւորապէս անապա-
տասէր տատրակները՝ աղանեաց հետ-
որոց միմունջն (սիրալիբ ձայնն) մինչ
գեռ կենդանի էր՝ իւր սուրբ սեղանին
առջև կը հնչէին, և յետ մահուն հեծու-
թիւնքն գերեզմանին վրայ : — Էւ զար-
ձեալ բովանդակ եկեղեցւոյ և հոգեւէր
անձանց համար՝ սուրբ գրոց և ժամա-
գրոց ⁴ և ուրիշ եկեղեցական արօթից
վրայ այլ և այլ մեկնութիւններէ զտու-
թիւնաց խօսքերուն, ինչպէս նաև Դիո-
նիսիոսի և Նարեկացւոյն և իմաստնոց
ալ տարակուսական այլ և այլ աստուա-
ծաբանական խնդիրներ, Սրբոց վարք և
վկայաբանութիւնք . շարականները ⁵ և
տաղերը լրացուց, և գրեց տօնական
խրատական ⁶ ճառեր և Քարոզներ : —

1 Մեկնութեանց մէջ առ մեզ ծանօթ են .
Մեկնութիւնք գրոց Արարածոց, Սողոմոնի,
այսինքն Առաքել, Ժողովողի, իմաստութեան
և Երգոց երգչին, Ժի Սարգսբերդի, Դանիելի,
և Սաղմոսաց . և Նոր Կապարանէն՝ Մեկնու-
թիւն Մատթէի քաղուածոյ, և Քիթոն Կա-
թողիկէից, Տէրունական առակաց, և սուրբ
գրոց մերձաւոր՝ Յովհանն Կոնստանդինու-
նը, որ կը կրօնի նաև էր ընդ եղբարսն . ա-
ռանձինն Պատարազաւմեկնընքն մէջ ալ Տէրու-
նական արօթից և Հաւատոյ հանգանակին Մեկ-
նութիւնը գրեց :

2 Ինչպէս են, Կանոն ըուր օրհնելոյ, Պղզ-
ծեալ Ըրհոր օրհնելոյ, և Ձեռնադրութեան կար-
գաց ամբողջութիւնը :

3 Սարգսբերդի գիտեր թէ ինչ է այս երկրորդ
թարգմանութիւնը, թերևս առաջինն կայսեր
և թագաւորի օրհնութեան կարգերը բովանդակէ :

4 Յայտնաւորեց Կ'ըսեն, թէ « Մեկնեաց և
զՔարոցս եկեղեցւոյ և զԱղօթիւնն » :
5 Կանոն Յարութեան, Նյուր Յարեա . —
Նոր Կիւրակիւնի, Նորգեալ իշխի . — Թոռանց Ս .
Գրիգորի, Ուր զայս :

6 Տաղերն կամ երգերն ծանօթ են, ա . ի
Սիրելին իւր Յովհ . Աւետարանի, փափուկ ի-
մաստներով . — Բ . ի Հրեշտակապետա . — Գ . ի
Ս . Գեորգ . — Է . ի Թաղուած Տեառն, աղջիկ և
խորազգած . — Է . համառօտ մեղգի մը ի Ս .
Աստուածածին (Քերթմերից գերազոյն) : — ի
Համբարձումն և ի Հոգեգալուստն՝ Զարայիչա-

Ատենաքանոնաբիւրն եկեղեցւոյ ամբոս-
կալաց համար, Պատմաւաք թղթոց՝ Հա-
յոց և Յունաց միաբանութեան համար .
և այս խնդրոյս պատճառաւ ուրիշ ան-
գամ, մահուորենք քիչ առաջ, 'ի Կ. Պօլիս
ըրած նուիրակութիւնը, ուր այնքան
ճարտարութեամբ և ուղիղ սրտիւ և մը-
տօք, միանգամայն և ազգային ոգով՝
Յունաց վարդապետաց ճառեց և պա-
տասխանեց, և տեղի տուաւ նոցա խըն-
դրոյ՝ արգարապէս ջատագովելով հայ-
րենի եկեղեցին և իւրն միակ միջնորդ
միաբանութեան, 'ի Յունաց քանի մը
պայման խնդրեց, և փիլիսոփայական
զանսնք՝ որ չէին ուզեր զիջանել և թո-
ղուլ քանի մը աւանդութիւններ, օտար
ոչ միայն 'ի Հայոց, այլ և 'ի Հռովմայե-
ցոց, և դարձաւ թէպէտ առանց շահու-
որ իւր ձեռքը չէր, բայց արգարակորով
տրամաբանութեան յաղթանակաւ, և
նոյն իսկ անհաւաններէն՝ զովութիւն
ընդունելով, և շատ տրամեցաւ նոցա
հպարտ բարուց վրայ, ինչպէս կը նշա-
նէ յիշատակարանի մը մէջ, ըսելով թէ
ոչ միայն անձանով գտել է զիրենք եւ-
կու ազգաց 'ի վարկէ հետէ հաւատոյ
խնդրոց վրայ ունեցած թղթակցու-
թեան, այլ և « թանձրաբարձութեան և
հրէական կամք ընդ նիւթ կապեալք,
որք ոչ ակործան ծառայիլ Աստուծոյ՝
նորոգութեամբ Հոգւոյն, այլ հնու-
թեամբ գրոյն, և սարձացեալ 'ի հոգևոր
կամս մեր՝ դարձող յիմաստաստէ յու-
սոյ սոցա՝ ամսթով » ։ Պէտք է համարինք
թէ այս հոգևոր պիտոյից համար թարգ-
մանեց Լուսինս և Կլեմէս Գ քահանա-

յապետաց առ կաթողիկոսն և առ Լեոն
գրած թղթերն, և լուսաւորելու համար
քանի մի տարակուսելոց միտքը և կար-
ծիլը, գրեց թուղթք առ Ոսկան ճգնա-
ւոր, առ Յակոբ Ասորի, և շատ անգամ
յիշուած թուղթը առ Լեոն արքայ՝ Հաղ-
րատեցւոց ցնորական խօսից դէմ, զոր
և կրնանք կիկերոնական յատագովու-
թիւն մի համարել իւր անձին, — Ա-
ւելյընենք դարձեալ Սուրբ գրոց և սո-
ցա մերձաւոր միտցեալ մասանց թարգ-
մանութիւնը, ինչպէս նաև Յովհաննու
Յայտնոնաբիւրն և նորա մեկնութիւնը
կրետացւոց Անդրէաս եպիսկոպոսէն .
Բառնաբաս առսքերլոյն թուղթը՝ զոր կը
ցուցնէ իւր ինքնագիր յիշատակարանը
յունական բնագրին՝ օրինակի մը ստո-
րին լուսանցից մէջ. բայց թարգմանու-
թիւնը դեռ չերեցաւ տեղ մը : — Քա-
ղաքական և աշխարհական դասուց հա-
մար Յունաց կայսերաց Լէոնի և Կոս-
տանդեանց և այլոց՝ Օրիկնագրոց և քա-
ղաքական և Զինուորական օրինաց
թարգմանութիւնը, յորա և կը կրթէր
Հայոց՝ զինուորները, և 'ի լատին լե-
զուէ կարգ օրինոքեալն քաղաւորաց և
կայսեր, և Մարդակազմութեան գիրք
մը, թերևս Նիւսացւոյն գրոց մեկնու-
թիւնն, գեռ ուրիշ գրուածներ ալ, ու-
րոնցմէ՝ ո՞վ գիտէ՝ դեռ որչափ մեղ ան-
ծանօթք են :

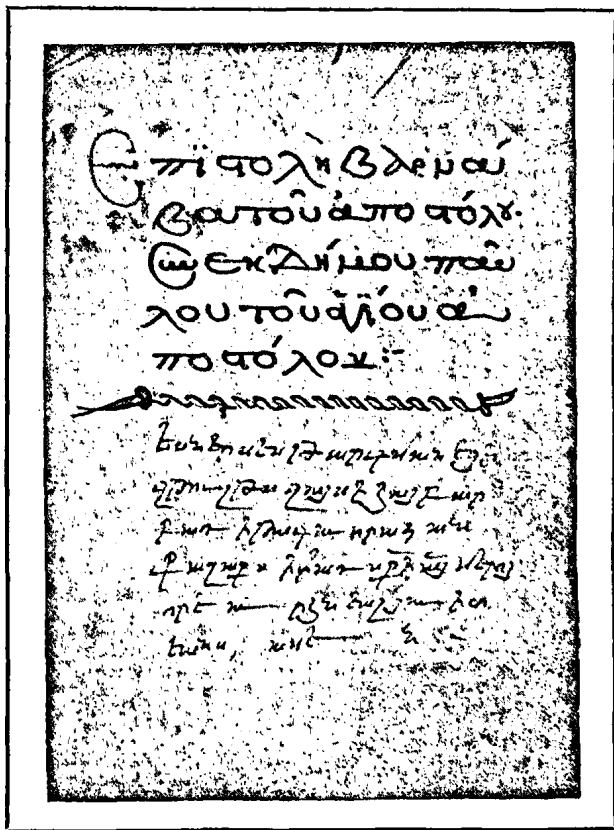
Ոչ ինչ պակաս իւր գրաւոր երկա-
սիրութեանց, մանաւանդ թէ աւելի
ևս՝ ըստ վկայութեան իւր կենսագրաց,
առանց տարակուսանաց պէտք է ըն-
դունինք 'ի գործ գրած ջանքը եկեղե-

ասկեանքներէն շատ, ծանօթ են 'ի Ալեքսիսին
Ս. Կաթիլ, 'ի խորհուրդս Անտաթիկ և Տրեբի-
սի .
1 Ժողովոյն ընծման ատեն, ըստ աւան-
դելոյ մերիններէն մեկուն, « Եկի ոմն իմաստա-
սէր կրօնաւոր առ Ս. Ներսէս, և ասէ, թէ
Մանսէրն ասէր զովութիւն 'ի մարտազուլացն
և 'ի կղերիկոսացն և յիշխանացն, և առհասարակ
յաճախեց ժողովրդոցն, զի որ 'ի մարտ մը-
տանէ, թէ և ինք գիտէ զիւր ընդմերթ թափ
տալն, բայց հայեցողին առաւել ևս տեսանէն .
այսպէս և մեր զոր յաղթութիւնդ՝ հակառակ
կամբարին՝ նոյնպէս և իշխանքն դային և ա-
սէին զարմացմամբ, թէ Մին մարդ՝ զայսքան
մեծ ժողովս յատն կացոյց » :

2 Զեռագիրն Վատիկանու մեծ դրասան մէջ
կը պահուի . յունական գրոց մէջ 859 թիւ, որոյ
մէջ Ներսէսէն գրուած այս խօսքերը՝ հաւան-
օրէն 'ի Կ. Պօլիս (1197) գնացած ատենն էր՝
զոր վերջ յիշեցինք : Տես էջ 97 :
3 Եւ այս ծայրագոյ Սրբնագրութիւնըս
(գրէ Ներսէս), տառապեալ եպիսկոպոս Տար-
սոնի, թարգմանեց 'ի ծերացեալ հնչեանցի
մասենէ, 'ի Քիւ. Սիւն (1196), 'ի նորաչին ա-
մուրի լուրջայ :
4 Վասն զի ինքնին Օրինաց լինալէն յե-
տոյ կը գրէ. « Ներսէս տառապեալ թարգմա-
նիլ և Օրիգենի զինուորական սահմանադրու-
թեանն՝ շուրջապոցանեմ սովաւ ղըրդ » :

ցեաց բարեկարգութեան համար, ոչ միայն բարոյականի՝ այլ և արտաքին շինութեան և պայծառութեան նկատմամբ. միանգամայն տնօրինական և

խորհրդական պատկերաց նկարագրութիւնը և սպասուց պակասութեան լըրման համարը բաժը, որք այլ և այլ պատճառաւ խափանուեր էին: Եւ այս երկու

գործող՝ գրաւորականին և եկեղեցական զարգաց համար, մէկի թողլով ուրիշ ծախքերը, իւրաքանչիւրին համար 30,000 ոսկի դահեկանաց երրորդ մասը սպառեց, զոր Օշին իւր հայրն տուեր

էր ուռաղին տարիները՝ սրբոյ տաճարաց սպասները աճեցընելու և միանգամայն գրքերը բազմացընելու համար, կամ գնելով և կամ ընդօրինակել տալով, եւ ինքը ոչ միայն սպասները, այլ և եւ

1 Ներսէսի համար ընդօրինակեալ գրքերուն ՊԵՐԱԿ Բ.

մէջ, վերջէկալներէն զատ՝ Ս. Յովհ. Ոսկի.

կեղեցեաց թիւն ալ աճեցուց, եթէ ար-
ժանի համարինք կիրակոսի՝ հեռաւոր
պատմչին խօսքերն ընդունել, որ թիւ-
եա այն տեղեաց այցելութեան ելած էր,
և կ'ըսէ թէ ա Շինեաց եկեղեցիս հրա-
շաքան 'ի վանքն որ կոչի Սկևռա, հուպ
'ի բերդն անառ լամբոն » : իսկ այն
գումարին երրորդ մասը՝ 10,000 ոսկի՝
աւելի սիրելի իրաց համար գործածեցա-
ռատապէս, աղքատաց համար, իբրև իւր
և Յիսուսի աւելի հարազատք. և այսչա-
փով գոհ չլինելով՝ կը բաշխէր ինչ որ
ձեռքն անցնէր, և սովորութիւն բրաւ ա-
մէն չորեքշաբթի և ուրբաթ օրեր Տար-
սոնի եկեղեցւոյն դրան առջև 200 և 300
և երբեմն 400 աղքատաց հաց և բակ-
լայ բաժնել, ինչպէս առ լեւոն գրած
թղթին մէջ և ուրիշներն ալ կը վկայեն :

Եւ հիմա ասոնք ըսելէ վերջը՝ վայել է
որ դառնանք և իւր հոգւոյն աւելի խորը
սիրոյ կրակարանին կեդրոնը, 'ի ներքս
մտնենք, որ ամէն գործոցը, խօսից,
գրոյց մէջ և երեսներ վրայ զարմամալի
կերպով կը փայլէր : Կ'ամաչեմ՝ իբրև
տեղեկութիւն մի տալու համար այդ
սրբազան ասպարիդին մէջ մտնել, ամ-
նաւանդ թէ ես անկարելի կը համա-
րիմ որ այնքան քաջութեամբ ճգնող
անձն մի և մարմնայ և աշխարհի ամէն

պէտքերը ոչնչացնող մը, օր ըստ օրէ 'ի
պատկեր Աստուծոյ աւելի չփոխակեր-
պի, չհոգիանայ և չհրեշտականայ, Ո-
րոց ապացոյց ունինք (եթէ մինչև հի-
մա ըսածնիս բաւական չէ) բազմաթիւ
վկայութիւնք կենսագրաց¹, զորս չդը-
րինք հոս, օտարազգեաց մեծարանքը՝
որ թերևս իւր համազգեացմէ աւելի էր,
և Տարսոնի երկրորդ Պօղոս մը կը հա-
մարէին տեսնել 'ի քաղաքակիցն 'ի Ներ-
սէս. լեւոն թագաւորին խորագէտ վկա-
յութիւնն՝ որ կաթողիկոսական աթո-
ռոյն արժանի կը դաւտէր. և վերջապէս
իւր ակամայ խոստովանութիւնն ալ,
վաստակոցը և համբաւոյն ու համարմա-
նը վերայ՝ առ թագաւորն գրած ջատա-
գովական թղթին մէջ, երբ բռնադա-
տուեցաւ լուծանել զլուծիւն և զնե-
րողութիւն և զաղօթմ² զոր պակասամիտ
ունայնախօսից քանի մի Հաղբատացւոց
և Անեցւոց նկատմամբ կը պահէր, և
որք 'ի հեռուստ մինչև առ թագաւորն
իրենց բամբասանքն և քսութիւնն հաս-
ցընելով՝ կը հալածէին զինքը, և ինքն
ստիպուեցաւ զթագաւորը ճշմարտա-
պէս տեղեկ ելնելու համար՝ ոչ միայն
իրենց տգիտութիւնը, այլ և զինեմով
վարքը³ վար զարնել, Բայց աւելի ես
վկայ եմ մեզ իւր սէրն և զմայլմունքն

բերանի 34 Ժառից հաւաքուած մը կայ. որ հի-
մա իր փածին կը պահուի. (Թիւ 887) :

1 Իւր վարուց համառօտ (Թերթաշապի)
գրին, որ տկանատեսներէն և կամ մերձա-
ւորներէն մին կը կարծուի, և որոյ խօսքերը
տեղ տեղ կը կրկնեմ, կենսագիր անուանելով,
այսպէս կը գրէ :

« Ներքողեան և յիշատակ սուրբ և երիցս
բանեայ արեղբարայոյ հօրն մերոյ՝ սրբոյն Ներ-
սիսի, ամենմաստ վարդապետի և արհիմանի,
կապոսին Տարսոնի » : և այս Յայսմաւուրցի մը
մէջ գտնուեցաւ. իսկ սովորական Յայսմաւու-
րաց մէջ համառօտ քանի մի խօսք կան վարուց
վերայ, ուրիշ սրբոց յիշատակին համաձայն,
բայց չափաւորապէս բարուց համար զայս
կ'ամփոփեն, թէ, « Էր ինքն խոսեց և հնչ,
անպաճոյճ, ողորմած, աննպատասէր, աղ-
թական, արտասուեղ » : — Գր. Տաթևադի, ո-
րոյ տեսութիւններն շատ իրաջ մէջ 'ի Սրբոյն
կը աւերարեթին, զսա ալ նման Պարթևին կը կո-
չէ « Մեծն Նիքսես » 'ի Մեհնութեան Սաղմո-
սին », ուսկից վկայութիւն մը կ'առնու իւր
Մեհնութեան Մատթէի Քաղաւածոյն համար :

2 Թերևս ոմանց Ժանը երևնան լամբոնե-
ցւոյն այս խօսքերն և երգիծանքն ընդդէմ Տու-
սեորգւոյն և Բարսղի Անուր եպիսկոպոսին և
նմանեացը, բայց յիշեն մեր Սրբոյն նախաորե-
ններն և կենարար Յիսուսի քաղցրութիւնը. որ
ամէն բանի համբերեց և հնդութեամբ խօսե-
ցաւ, բայց ոչ կեղծաւորաց և նախանձու երե-
ւութով պարզամիտները խաբողներուն, գառ-
նազգեստ վայելեուն, և ահագին վայելքով զի-
րեց գողացուց ամենուն առջև, և ինքը՝ որ
յիմար և առկայ բոցը գեհնական սպառնա-
լէք կ'արթիւնէր, մարտք և կոյրք կոչեց զիրենք
(նոյն իշխանութեամբ) : Արդէն բաւական
աւելի ծանօթ է մեր, և զեռ ևս պիտի ծառ-
թանայ Ներսիսի որոշութիւնը և հեղուծիւ-
նը. բայց ոչ ըստ բաւականին՝ հակառակդաց
լրբութիւնը, յորոց միոյն (Տուսեորգւոյն)
նորոյ յանդուգն ձեռնբերցութեան և անգաղղը
խուլութեան, ատիճանը, նախաբար յայտնէր
էր մասաւոր Գրիգոր Տղայ կաթողիկոս, առ
Հաղբատացին գրած թղթին մէջ. և յետոյ Յի-
րակոս Պատմիչն աւելի յայտնի եղանակաւ. ուս-
տի և փախստեամբ միայն կրցաւ Չաքարիտ

առ մաքրակենցաղ և սիրաբորբոք անձի-
նքս, ինչպէս առ աւետարանին Յովհան-
նէս և առ Գրիգոր Նարեկացի, սիրելով
իրեն նմանք զնմանիս, ոչ գործոց մէջ
միայն, այլ որոճալով և լուսաբանելով
իրենց ըսածները, իսկ ևս առաւել իւր
հոգեբուղիս խօսքերը և իղձերը, որք և
երբեմն երբեմն գրէնցայտած անդի-
մակաց և անհամբեր կայլակներ (կա-
թիկներ) են, և ահա սուրբ մը միայն և
մեծ սուրբ մը՝ կրնար համարձակ ըսել և
գրել. « Առ քեզ ծարաւիմ (սկ Յիսուս),
քեզ փափագեմ, քեզ տափամ. ծարա-
ւիմ ըմպել 'ի կրկին վտակաց կողիդ,
որով և արբեալ՝ սիրով քով զմայլիմ :
Տափամ ակնարկել զդէմագ . . . նուազե-
ցաւ հոգի իմ 'ի քո անճառգ սիրոյ . . .
թալկացայ՝ յորժամ առ քեզ ակնար-
կեմ . . . Երբ եկից երևեցայց քեզ » :
սոյնպէս ուրիշ նման աստուածաբանու-
թիւնք : Գր. Սկեռացին լսելով շատ ան-
գամ հառաչանօք կրկնելը կը գրէր .
« Յար ազաղակէր ընդ որս հետեւին,
երբ եկից երևեցայց քեզ », և այլն : —
Ո՛վ հիանալի համարձակութեան, մա-
նաւանդ թէ սրովբէանման սիրոյն սաստ-
կութեան, որ ըստ Առաքելոյն ըսածին՝
կատարեալ սէրն՝ մերժէ զերկիւղ . և
դատաւորի տեղ միայն փրկիչը և փե-
սայն կը ցուցնէ և կը փափաքի անձ-
կանօք և կը սպասէ կոյման՝ իրեն առ-
ջըր ներկայանալու դէմ յանդիման : Եւ
լինչ պիտի գործէ՝ երբ փեսայն ուշանայ
հարսնացեալ հոգւոյն անձկութիւնը և
գորովայնի սէրը անճեցընելու համար : —
Կը հառաչէ, կը պտղատի ողորմուկ ձայ-
նիւ և կ'արտասուէ . կ'արտասուէ ստէպ,
միշտ արտասուք կը թափէ : Լուսամբն
մարդգրիտք՝ որոյց գին չկայ . գերազմյն
պարզեմ՝ վեհագոյն աստուածաբարացը .
նորհուած, զոր աշխարհ չ'ըմբռներ . բայց

հոգետեսից համար այս շնորհքն (ար-
տասուաց) այնչափ ազդու երևցաւ՝ որ նը
մանութեամբ՝ մտաքաջոքիւն կոչեցին .
Հոգին 'ի բնէ հուր է, ինչպէս մարմինն
ալ 'ի բնէ ցուրտ և սառն . երբ հոգւոյն սե-
րը կը վառի, կը բորբոքի, պէտք է որ
իւր լծակիցը կակղացընէ, սառը հայի և
ըղձից ջերմանալով ազդերքն բրդին .
Այսպէս էին ահա Սիրելի Ներսէսի ա-
յաց մշտահոս վտակներն, զոր թերեւ
իւր սիրելագոյն անձն խայտառու՝ սպա-
սաւորն և աշակերտն, հեղեղ արցունք,
կը կոչէ, և անտանելի հեճ, անցաւաւ,
քելի աղբիւր : « Եւ ո՞՞ որ յաղբիւրա-
բար արտասուացն հոսութիւն յառէր՝ և
ոչ վաղվաղակի զառ 'ի նմանէ զանկապ-
տելի բարեացն պտուղ կ'ըէր . ո՞՞ որ զըզ-
գալի նշանակացն կերպ տեսանէր՝ և
ոչ իսկոյն յիմանալեացն տեսիլ փոխար-
կէր . զի պատկառանք և շուք երեսացն՝
զաստուածութեանն առաջի կալ յայտ-
նէր . և հեղաբար արտասուացն իշումն՝
զկենարարին չարչարանս եւ զխաչի ի-
մաստութիւն՝ հայեցողացն վարդապե-
տէր՝ » : Եւ որչափ սէրն 'ի վեր կը խռ-
յանար, այնքան արտասուաց անձրին
յորդուութեամբ կ'իջնէր . մինչև կ'ըսեն
ոմանք՝ թէ « սովորուկիւն էր կտաւ
ինչ 'ի վերայ կրճիյն կապել 'ի ժամ
աստուածային պատարագին, զի եր-
կիցս և երկցս անդամ սարկաւագն քա-
մէր » : — Ո՛վ հրաշալի սպունգ սի-
րոյ : — Ինքն իսկ՝ որ միշտ կ'արտասուէր
և սիրով էր լցուած՝ կը վկայէ առ լեռն
գրած թղթին մէջ երեք անգամ, թէ Առ
ստե՛ծոյ առջև կը կենար « միշտ արտա-
սուաց հոսմամբ » . և թէ « և ևս լուսա-
ւորեալ 'ի վայելչութիւնն՝ հեղուսմ զար-
տասուն առաջի Աստուծոյ Հօր » : Ո՛ր-
չափ անձկալի և զմայլեցուցիչ պէտք էր
լինել այն ատեն սրտին արտաքին հա-

Սպասալարին պատժէն ազատել : Իսկ « Ան-
ցւոյն պտուղն՝ յայտնի է », կ'ըսէր Լամբրու-
նեցին . և կ'երևի թէ Ռուբընց նման ունե-
ցած ուսմիկ բարբէն զատ՝ կաթողիկոսութեան
սթուոյն ալ ևս եւէր, ինչպէս երբեմն նոյն Ա-
նուշ քաղաքին իւր համահունչ եպիսկոպոսը : Ուր
չափ ամենթալի են Լամբրունացւոյն դէմ ըսած
խօսքերնին և գործերնին, այնչափ ալ աւելի

իւր փառքն կ'աւելցընեն, մանաւանդ թէ կը
լրացընեն. վասն զի առանց հաւածանաց և վըշ-
տաց՝ կարծես մեծ պակաս մը կայ սրբոց և
քրիստոսասէր անձանց կենաց մէջ :

1 Գրիգոր Սկեռացի :

2 Վերդիլեալ կենսագիրն, էջ 98, ծանո-
թութիւն 1 :

յերևն՝ գէմքը ըսել կ'ազնւմ, և որչափ
« քաղցրահայեացն տիպ՝ զսիրոյն ճշմար
տի հպաւորութիւնն յայտ առնէր » 1 ։

Քայց քէրն՝ որչափ հանգուցիչ է հո-
գւոյ՝ այնչափ ալ առաքինւոյն չարչա-
րող է . և այս անձն՝ որ ի հոգին այսչափ
եռանդ . և բորբոքումն ունէր՝ կարելի չէր
որ հոգեղէն պահարանն՝ երկոյն ատեն
կրէր զայն . այսպէս լինելով՝ ներսէս Սի-
րելի՝ անկարելի էր ցանկալի կենացը եր-
կարութեան վերայ յոյս ունենալ . և թէ-
պէտ ինքն՝ այսքան բարեւաւութիւն-
ներով, Սկեռուցւոյն վսեմական խօսքին
համեմատ, օրէ օր « բոլորէր իբրեւ զաղ-
բիւր, յառաջէր սրպէս զգետ, ծաւալէր
իբրեւ զծով » 2, քայց պէտք էր քիչ ա-
տենէն ի վախճան հանիլ, և բովան-
դակ էութեամբ տատաւածութեան ան-
պարագիր ուկիանին մէջ խառնուիլ,
յորում՝ այնչափ տարի կը հոսեցնէր
սրտին այսպիսի իղձներ՝ իբրեւ յառաջ-
ընթաց փաակներ :

Այսպիսի վեհ կեանք մ'անցընողին՝
վայել էր և վեհ վախճան մ'առնենալ . ու-
րոյ առաջուց տեղեակ էր, ինչպէս կը
վկայեն, ի վերին յայտնութենէ . ըստ
ոմանց՝ յառաջ, և ըստ այլոց՝ յետ այն
համառօտ ցաւոյն՝ որ սպասաւորաբար
կենացը կապակերը քակեց : Եւ ինչպէս
չատ մասամբ՝ սրտին եռանդեամբ, հո-
գւոյն աշխուժով, խօսքի և զրոյ առա-
տութեամբ և զօրութեամբ, սրբազան
գրոց մեկնաբանութեամբ, նախաժողաց
և բամբասողաց մեծօքի երկայնմասու-
թեամբ և ներդրութեամբ՝ նմանող եղաւ
Յովհաննէս Ռսկեբերանի, գրեթէ նոյն-
պէս կատարեց՝ քան թէ կրեց մահուան
օրէնքը . « Լնայր, կ'ըսէ կենսագիրն, ան-
բերելի խնդութեամբ . և զգեսաւորեալ
խորհրդական զգեստիւ՝ մատուցանէր
զփրկագործ պատարագն . և հաղորդեալ
ի կենսարար և ի մեղսաբաւիլ խորհրդ-
ոյն՝ յորմէ ոչ երբեք ի բաց եկաց . յետ
այսորիկ յառաջ կոչէր զեղբարսն, և զե-
լիցն խօսէր զբանս . սակաւութեւ երկրորդ-
գէր զխրատականն՝ սիրելի սրգւոյն » .

աւանդէր անփոխադրելի մնալ ի նոյն
և (մինչդեռ) որք մերձաւորքն էին՝ ի-
բրեւ լուան զհրաժարական բանսն, ողբս
առեալ կոծէին զանձինս մորմարելի
սգով՝ զբաժանելն ի նմանէ, ինքն ի վեր
զակն կարկաճեալ՝ յորմէ ոչ երբեք խօ-
նարհեցոյց . . . զուարճ գիմք և արտա-
սուալից խնդութեամբ ասէ . ի ձեռս
քո աւանդեմ՝ զհոգի իմ : Եւ իսկոյն փը-
շեաց զմարդական հոգին ի ձեռս Աս-
տուծոյ՝ որում անձկացեալն էր » : . . .
Եւ արդեօք ըւրբարձրացնելով հասու-
ցին զայն՝ հոգւոյն յարակիր ի հրեշտակ-
ներըն : — Արդեօք համարձակիմ մեր հոգ-
եղագիրն հետ, որ զՌսկեբերան չարա-
կանին մէջ ներգողեց, իւր վարուց նմա-
նորինակը ի հանգստեան ալ դատակից
ընել, « Յանճառելին մերձեալ ի լոյս՝
հուպ երրորդութեանն » . այն՝ որ իւր
մերձաւոր կենսագիրն համեմատ՝ « հա-
նապազ զՔրիստոս ունէր նպատակ և
նախագաղափար » . և զոր միւս կենակ-
ցին համեմատ՝ « Բաջարեւոտ կազմին
ամենից՝ հայրի ի եղ-զնա ի միջի » 3 : Վա-
յելու չէ միթէ հոս միւս ձեռնաստուն
գրչին և համանուն քեռորդւոյն հետ՝ զո-
չել իրաւապէս . « Ո՛վ Հոգւոյն զօրու-
թեան, որ շնչէ ուր կամի, առանց չափոյ՝
իւրոյն զիւրսն տալով » 4 : — Այս աչա-
կերան ներսէս քահանայ, քեռւոյն ա-
նուան և ողւոյն արժանապէս կրողը, ալ
չափերտեցաւ նորատեղ՝ Գրիգորի Սկե-
ռուցւոյն, որ դրեց Սրբայն ներգողեա-
նը՝ սորա ողալելով . և երկուքն ալ միա-
բան կը վկայեն՝ թէ զգաստը՝ ամենին
չգանդապեցան տօնել « զգիտաւոր որ
յիշատակի վերափոխման » նորա, որ
էր յուլիսի 14ին, 1198 տարւոյն . և ցին
քը միայն կը նշանեն համակարգաց՝ մե-
ջէն թաղաւորազանց մահուան հետ ար-
քունական Յայսմատւրներն . « Յայսմ՝
թաւուր հանգեաւ ի Քրիստոս՝ Տէր ներ-
սէս Լամբրունցին, սուրբ Ռայրն, արք-
եպիսկոպոսն » . և վաթսնի չափ բարե-
պաշտ հանգուցելոց մէջէն՝ իրեն միայն
Սուրբ մակիկիրը կ'ընծայեն . — Այնքան
աննախանձ և երկկուլած ականատես
անձանց և ականջաւոր վկայից՝ միակ և

1 Նոյն Գրիգոր Սկեռացի :

մեծ մխիթարութիւն և ուրախութիւն կը լինէր իւր սրբութեան յիշատակն և տանը, որոյ վերայ կենացն իսկ ժամու նակ՝ ուրիշ նշաններէ զատ, երեցեր էր և « զօրութեանց հրաշք . . . այսոցն հալածուին և անտից բուժուին » , ըստ վկայութեան ժամանակակից կենսագիրին և Սկևռացոյն . և այս բանիս վրայ պէտք է մենք ալ միշտ ուրախանալք և փառաւորենք իրեն փառաւորիչներովը՝ զամենափառ Աստուածութիւնը :

Բայց հարկ է որ ներկայից ուրախութիւնն այնպէս անխառն չլինէր, այնպիսի հեղինակէ և հայրապետէ բաժնուած և որբացած միայնուս պատճառաւ :

Եւ ո՞վ կրնայ տարակուսիլ իւր մերձաւորաց, ազգակցաց և աշակերտաց ոգորմանին սոցոյն վրայ, և թերևս ճշահան, զուխտ մտն իւր ծնողին, սոցոյ կենդանութեանը կը վկայեն որդւոյն մահուրէն ութ տարի առաջ, բայց պատմութիւնն ալ կը լռէ. բայց մեզի ցաւալի կամ զարմանալին այն է՝ որ իւր գովաբաններն անգամ խիստ համառօտիւ կ'աւանդեն, մանաւանդ թէ կը լռեն թաղման և յետին հանգստեան յիշատակը և եղանակը . միայն Սկևռացոյն այսչափ կը գրէ . « Զօրինաւոր (զայն) գործ վճարէին, սաղմոսիւք և քահանայական օրհնութեամբ ի հանդիստ յուզարկէին . զերրորդութեանն անձկանոք մաքրութեամբ տաճարացեալն՝ ի տաճարին Տեառն մեծափառ պատուով ի դամբարանի դնէին, զՍուրբն՝ ի սրբարան Սրբոց հանգուցանէին : և զյիշատակն ամ յովմէ յեթիներորդում՝ ամենանն (յուրիս) ըստ հռոմէականին՝ ի ԺԴ օրն աւանդէին » : Սրբոյն քեռորդին կը ցուցնէ մեզ թէ այն հանգստեան տաճարն Սկևռայինն էր . բայց թերևս սրբ. բանեալ մարմնոյն մաս մ'ալ Տարսնի տաճարին շնորհուեցաւ . վասն զի այսպէս կ'ընէին երկու տեղ բնակած երևելի և սիրելի անձանց, ինչպէս ըրին նաև

Լևոն թաղաւորինս — Թէ ո՞վ արդեօք առաջին անգամ՝ հանգստեանը կամ յիշատակին օրը դամբանական ներքորդն ըրաւ՝ չեմ գիտեր . բայց անշուշտ նոյն սոցոյն օրերը խաչատուր իւր սպասաւորն և աշակերտն՝ չափակեցալ տաղով երգեց այս Ողբը, համիկ լեզուաւ, բայց խիստ զգացուած և սրտաշարժ, մանաւանդ սկզբնաւոր բացագանչութեամբ և վերջարան տողովն, որ մեր դպրութեան մէջ սոյն տեսակի՝ միակ և անմահ բանահիւսութիւն մ'է . և չեմ տարակուսիր որ անորժով և հաճութեամբ զայն կարգայ, միանգամայն կարեկցելով այն մարմնեցուցիս խօսքերուն վրայ, ամէն անձն՝ որ ցանկացող է Սիրելոյն ներսեօ ի լամբրոնեցուց . և միթէ կարելի է՝ եթէ մէկը սիրտ և միտք ունենայ :

Ամ. զաճ թողում, զամեն մոռանամ, Զիմուսեղէն Տէրն մեծաբեմ :

Ձեր սրնըդեան պարտքն զքնորեմ, Ածեմ զուշով ու զառնամ ի միտ :

Երբ զիմ ճարակ Տէրն յեղեց՝

Լոյսս քեցնա, ուժսս պակասեաց :

Խէջս ու ճոգիս իմ գոմարեցաւ :

Յիշեմ զիմ աւերն ի Շէքերնին ¹ :

Յիշեմ զիմ աւերն ի Նարեկացին :

Յիշեմ զիմ աւերն առջև կաթիլին :

Յիշեմ զիմ աւերն ի յեկեղեցին :

Յիշեմ զիմ աւերն ի տունն ի զգեստին :

Յիշեմ զիմ աւերն ի բաղմոսաշին ² :

Յիշեմ զիմ աւերն առջև խորանին :

Յիշեմ զիմ աւերն ի պատարագին :

Աւ ձեզ խօսիմ, չին կրտակարանք,

Ելէք որ լանք, զի անպատացալ (ք) :

Ե՛կ Սողոմոն, զի անպատացար :

Ե՛կ Դանիէլ, որ խոպանեցար :

Ե՛կ Արարածք, Լաց, որ փակեցար :

Ար՝ Ե՛կ Դաւիթ, որ անպարտեցար :

Առնում լալով վայել ձայնակից

Լիցիմանէս Արգին Արաման :

Ե՛կ Ժողովն զՏեղիլն որ պահէ :

Ե՛կ այլ չեկայ աւերն որ մեղէ :

Բայց Լաց ու վայ տուր ինձ քեբեղս :

Ձի քո նման աւեր եմ կորուսեւ :

Իտառն տեսար դու զՏէրն ի խաչին :

Ես գառն տեսայ զիմ աւերն ի ասխտին ³ :

Իտառն լուար դու ըծարաւին :

Եւ գառն լուայ ես զքրն ուղիւնին :

Լացողք թղթոց կաթողիկէից :

Եկէք ու լեք վայել ձայնակից :

Չունիք այլ աւեր՝ որ հակըցնէ ⁴ :

¹ Կը փափաքեմ այս խօսքիս իմաստն գիտնալ՝ զոր մինչ հիմա չկրցայ հաւատաւել :

² Այսինքն՝ եպիսկոպոսականափորան կամ չուրջան :

³ Գուցէ ըլլայ բազմոցն՝ որոյ վրայ վախճաներ է Ս. Նիքիտա :

⁴ Կ'երեւի հասկըցնէ. Լեթ ու և հագցնէ՝ իբրև զարգաբեր :

Ու ոչ այլ գրող՝ որ նոր նորոգէ:
Ե՛կ Աւագի ալիք Տարսնեցի
Ու առ ամենոքի գրանքս որ լսեցի:
Ե՛կ Աթանաս, լայլոյս ձայնակից,
Իաներբն քո են Պատարագի:
Բայց իմ հսկող տէրըն չերևի:
Ոչ մեկնուի ու ոչ բացայայտի:
Ոչ այլ պայծառ Քարողըն ասուի,
Ոչ այլ նըման քեզ տէր գրտանի:
Ոչ 'ի քո բանք այլ որ ասլորի:
Ոչ այլ հսկող Թեք քո տարածի:
Ոչ այն անքուն ակըն բոլորի:
Ոչ այլ հեղեղ արցունքն իջանի:
Անտանելի ճծեն՝ այլ չըլըտուի:
Ձայնեմ վանիցն՝ որ հովիւ չունի:
Կարօտ եղև արթուն հովըլի:
Ու Աստուած, ու զայս բանս այլ գըրեցի,
Որ ով լինի՝ զերթ զինք չըլինի:
Իմ տէրն արթուն էր յամեն տեղի,
Կիրթ էր ու վարժ ամէն իմաստի:
Կենդանի սուրբ էր ու ոչ քուպիտի:
Վարուքն ամրի՛ն՝ նըման Սովսէսի:
Սրտին ողորմ՝ նըման Պաւղոսի:
Աղքատասէր՝ նըման Յիսուսի:
Ներսէս՝ պըսակ էր յեկեղեցի:
Ձարթուցանէր զամենն 'ի բարի:
Ներսէս՝ ոչ առ ծովիցն 'ի տեղի:
Հեղ և հանգարտ արթնոցն 'ի բարի:
Ներսէս արթուն էր գէ՛մ գիշերի,
Հանէր 'ի դուռի զցայտն 'ի կարգի:
Հետ սահմանէր ըզկարգն 'ի տեղի,
Հետ խոկալով գըրէր գրուի:
Երբ առաւօտ լինէր ցորեկի՝
Սկիզբն գնէր նա պատարագի:
Ներսէս՝ ցասունն էր ընդգէ՛մ ախից:

Ձար խորհրդոց չունէր նա տեղի:
Բայց զուարթուն էր 'ի պատարագի,
Հեշտ և կամակ եղբարցն ամենի:
Ներսէս՝ աղբիւր անցամաքելի
Ունէր 'ի դուռին 'ի յիւր գովելի:
Հետ տղորէր յազագս ամենի:
Հետ արտասուէր 'ի պատարագի:
Ներսէս՝ վստահ էր 'ի սէրն Յիսուսի,
Մեղաւորաց տայր զեկեղեցի:
Յիշէր ըզբանն մեծ տէրունի:
Թէ՛՛ Ես եկի վանց մեղաւորի:
Ներսէս՝ այրեաց էր խնամած ու,
Որոցըն հետ տեղի խօսելու:
Ունեւորացն օրինակ բարւոյ,
Ձուներորացն էր տուն կենսւոյ:
Աւաղ մըտացն՝ որ դադարեցաւ:
Աւաղ գըրլին՝ որ խոպանացաւ:
Աւաղ բանին՝ որ պակասեցաւ:
Աւաղ տեսիցն՝ որ Թառամեցաւ:
Աւաղ բառին՝ որ աւաղեցաւ:
Աւաղ գերեացս՝ որ որբ մընացաւ:
Դու, Տէր, գըտար որում ցանկացար:
Դու, Տէր, հասար ու՛մ կարօտացար:
Դու, Տէր, առեար որ վատակեցար:
Դու, Տէր, տեսար որում ջանացար:
Դու, Տէր, տուար ու՛մ անուանեցար:
Դու, Տէր, հանգեար՝ զե աշխատեցար:
Ես աղաչեմ զիմ Տէրը՜ր բարի,
Ձեռանընունդ ծառայս քո գերի,
Որ զայս լայլ բանը գըրեցի:
Գիտեմ որ մեծ կաս այժմ Յիսուսի,
Մունըր կրկնաւ վանն իմ ցանկալի:
Տուր աղաչանս ինձ աղերսալի:
Դառնալ 'ի հող, ինձ կեանք չըպիտի՞ր » :

Խ Ղ Ո Ւ Ն Ջ

Անբարեկամ, անըտանի,
Ախարհիս մէջ իբրև պանդուխտ,
Քաղուիլ ապրիլ յիւրում խրդի,
Անցընելով կեանք անօգուտ:
Սիրտը տըկաւ՝ անձին սիրով,
Տունը՝ իմով միայն լեցուն:
Գունէն երբեմն դուրս նայելով՝
Եղիւր ածեւ ընկերներուն:

Անցած տեղին՝ յայտնի նըլան,
Հետքեր թողուլ իւր գարընթեան:
Ա՛մէն ծաղիկ անուշահոտ՝
Թըքոտելով կանաչ արօտ,
Իւր տանը մէջ իբր 'ի բանդի
Ապրիլ մեռնիլ՝ տըրտմութեամբ լի:
Այս է պատկեր գարը խրդունջին:
Սոյն կենսագիր Ինքնամոլին:

